

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica III (2011)

Marta Korendo

Program „Kocham szkołę” odpowiedzią na potrzeby współczesnej edukacji

1. Dlaczego nowy – INNY – podręcznik

Ostatnie dziesięciolecie, jako czas przełomu stuleci, przyniósł znaczące zmiany w wielu dziedzinach życia. Twierdzenia o stale zwiększającym się tempie życia, zaniku wielu form kontaktów rodzinnych, radykalnej zmianie sposobu komunikacji w rodzinie i poza nią przestały być już jedynie popularnymi narzekaniami, stały się natomiast rzeczywistością, w której wychowywane są, a zatem kształtowane i wyposażane poznawczo i kulturowo nasze dzieci. Negatywne skutki tych procesów obserwujemy w codziennej działalności logopedycznej i terapeutycznej, do poradni bowiem zgłasza się coraz większa liczba dzieci z zaburzeniami rozwojowymi. Pod wpływem wielu czynników negatywnych, zarówno biologicznych, jak i psychologicznych, rozwój wzrastającej liczby dzieci nie przebiega prawidłowo, a dysfunkcje ujawniają się w wielu sferach: poznawczej, społecznej, emocjonalnej, motorycznej oraz nadrzędnej – językowej.

Zatrważające są doniesienia opiekunów (nauczycieli) dzieci w wieku przedszkolnym. Studenci odbywający praktyki w przedszkolach obserwują nieprawidłowości rozwoju motorycznego, poznawczego i językowego u większości dzieci w grupach przedszkolnych. Już – a może przede wszystkim – na tym etapie konieczne jest zapewnienie pomocy przyszłym uczniom. Wczesne sygnały nieprawidłowości są poważnym ostrzeżeniem przed trudnościami w nauce w wieku szkolnym. W rzeczywistości bowiem obserwujemy bardzo niebezpieczne zjawisko obniżania sprawności poznawczych dzieci oraz wzrost tempa podawania i ilości informacji w szkołach. Programy nauczania wymagają coraz więcej od coraz gorzej wyposażonych rozwojowo uczniów. Utrzymanie się tych tendencji grozi poważnymi skutkami, których początki już obserwujemy w postaci wzrastającej liczby przypadków dysleksji oraz innych form trudności szkolnych połączonych ze spadkiem motywacji do nauki i fobiami szkolnymi.

Scharakteryzowana rzeczywistość stawia także przed logopedią nowe, ważne zadania. Logopedia dawno przestała być nauką dotyczącą jedynie problemów związanych z artykulacją. Interdyscyplinarność logopedii upoważnia jej przedstawicieli do zajmowania się wieloma problemami rozwojowymi dzieci z bezpośrednim odniesieniem do zagadnień medycznych, neuropsychologicznych, psychologicznych, pedagogicznych i społecznych.

Jednym z priorytetowych zadań stojących przed logopedią jest rozwój wczesnej interwencji, czyli organizacja działań i metod pozwalających zapobiegać utrwalaniu się nieprawidłowości rozwojowych, a w wielu wypadkach – całkowicie wyeliminować objawy patologiczne.

Drugie istotne zadanie dotyczy stworzenia nowych metod terapii i nauki – takich, które uwzględniają elementy rzeczywistości, w jakich przyszło funkcjonować zarówno uczniom, jak i ich nauczycielom. Ten nurt upoważnia, a nawet zobowiązuje logopedów do dostarczania nauczycielom metod i narzędzi pozwalających skutecznie uczyć dzieci na różnych poziomach edukacji szkolnej. Argumenty te wpłynęły na decyzję o stworzeniu podręcznika dla dzieci, które niebawem, już jako sześciolatki, trafią do zreformowanej szkoły. Aby reforma nie była – kolejny raz – zjawiskiem jedynie nomenklaturowym, musi dotyczyć także programów oraz procedur nauczania. Konieczne okazuje się sięgnięcie do sprawdzonych metod nauki, skutecznych zarówno dla dzieci prawidłowo się rozwijających, jak i tych, które progi szkoły przekraczają z deficytami poznawczymi. Dotychczasowe bowiem sposoby wyrównywania problemów, polegające na traktowaniu klas I–III jako czasu samodzielnego „nadrabiania strat”, okazały się wysoce nieskuteczne. Dowodzi to konieczności zmiany postępowania, uwzględniającego potrzebę wczesnych, prawidłowych oddziaływań dydaktycznych, a także wyznacza drogę reformy podręczników szkolnych jako głównego narzędzia pracy nauczycieli i ważnego źródła informacji dla dzieci. Inna rzeczywistość zmusza do stworzenia innego podręcznika, którego odmienność wynikałaby z wieloletnich badań naukowych i doświadczeń terapeutycznych autorów. Wszystkie te warunki spełnia program *Kocham szkołę*, który niebawem trafi do klas pierwszych „nowych” szkół.

2. Nowy podręcznik – sprawdzona metoda

Nowa rzeczywistość zmusza do szukania sprawdzonych metod postępowania, do korzystania z wiedzy i doświadczeń osób, które wiedzę teoretyczną weryfikują własną myślą krytyczną oraz doświadczeniami w pracy z dziećmi. Zbyt często bowiem odnieść można wrażenie, że autorami podręczników zostają osoby niemające bezpośredniego kontaktu z dziećmi, a jedynym kryterium upoważniającym do napisania podręcznika jest znajomość podstawy programowej.

Nowy program *Kocham szkołę* oparty jest na wieloletnich doświadczeniach profesor Jagody Cieszyńskiej oraz jej współpracowników. Trzon podręcznika stanowi stosowana od lat symultaniczno-sekwencyjna metoda czytania¹, której skuteczność najlepiej potwierdzają sukcesy w nauce dzieci z poważnymi zaburzeniami rozwojowymi. Na sukces metody, mierzony osiągnięciami uczniów, ma wpływ wiele istotnych czynników. Objętość tego artykułu pozwala uwypuklić jedynie niektóre z nich.

Bardzo ważnym atutem tego podejścia jest nauka czytania znaczeń, a nie znaków graficznych, czyli liter, stanowiących dla dzieci (tym dłużej, im większe problemy m.in. z analizą i syntezą wzrokową, prawopółkulowym przetwarzaniem języka, zaburzeniami sekwencyjności) wizualne wzory układu linii i kresek, bez powiązania z określonym elementem rzeczywistości, czyli pozbawione znaczenia.

¹ Autorką metody jest Jagoda Cieszyńska.

W symultaniczno-sekwencyjnej metodzie czytania, wraz z pierwszymi wprowadzonymi samogłoskami, pojawia się przypisywane im znaczenie. Znaczenie to może kojarzyć się z emocjami, które określona samogłoska pozwala wyrazić systemowo (np. A – zdziwienie, zmęczenie, strach), ale także odnosić się do dowolnego, wybranego przez dziecko lub nauczyciela fragmentu rzeczywistości. Metoda ta pozwala nam bowiem wykorzystywać naturalne dla dzieci procesy nadawania nazw, to jest przypisywania konkretnemu dźwiękowi lub dźwiękom określonego znaczenia. Procesy te, naturalne dla dzieci, niebudzące ich sprzeciwu, uzasadnione rozwojowo i poznawczo, czynią naukę czytania łatwą i przyjemną, ale przede wszystkim skuteczną, ponieważ całkowicie eliminują etap odkodowywania abstrakcyjnych znaków, stanowiących zupełnie nieczytelny szyfr.

Jaki ma to wpływ na motywację do nauki czytania, wiedzieć mogą tylko ci, którzy widzieli trzylatki odczytujące samogłoski w książeczkach z równą powagą i autentycznym rozumieniem, z jakimi ich rodzice czytają książki. Z punktu widzenia małych dzieci istnieje absolutna równoległość umiejętności czytania, skoro rozumieją treść. Przecież proste, nawet pojedyncze samogłoski, silnie osadzone w kontekście, stanowią dla małych dzieci pierwsze wzory słów, a w konsekwencji nawet tekstów. To, co potrafią odczytać poprzez samogłoski i sylaby, jest na pewno tekstem także w znaczeniu komunikacyjnym. Najlepiej świadczyć może o tym przykład:

Ryc. 1. Strona z serii *Kocham czytać* autorstwa Jagody Cieszyńskiej

Znaczenia nadawane samogłoskom czy sylabom mogą nawiązywać do utrwalonych w użyciu sensów (np. PA PA – pożegnanie, MI MI MI – śpiew operowy, LU LU LU – śpiewana kołysanka) lub nadawać im zupełnie nowe, ale całkowicie czytelne dla dzieci (np. PU PU PU – zmęczony jeź, GO GO GO – rozmowa pingwinów).

To podstawowe założenie metodologiczne okazało się jednym z kluczowych powodów, dla których naukę czytania pokochały dzieci, ponieważ pozwoliło powrócić do najprostszego i najważniejszego znaczenia czasownika *czytać* (rozpoznawać pojęcia w zapisanych wyrazach), a pominąć fałszywe rozumienie – odkodowywać

literary. Dzieci literujące lub głoszące nie zawsze bowiem zdają sobie sprawę, że po odczytaniu słowa *mylyekyo* powinny w swoim umyśle „dostrzec” mleko. Następuje zupełne oddzielenie werbalnej realizacji *mleko* (łączonej z określonym fragmentem rzeczywistości) od przeczytanego wyrazu (niełączonego z żadnym elementem rzeczywistości). Dla dziecka, które nie odkryje zespolenia czytania z otaczającym je światem, tekst pisany przestaje być interesujący, a umiejętność odczytania go potrzebna.

Jak zatem uczą się czytać dzieci, korzystając z symultaniczno-sekwencyjnej metody Jagody Cieszyńskiej? Najczęściej od wczesnych etapów nauki (pierwszych odczytywanych samogłosek i wyrażen dźwiękonaśladowczych) towarzyszy im przekonanie, że już potrafią czytać. Musi się tak dziać, skoro mogą przeczytać samodzielnie, bez pomocy dorosłych całą książeczkę, zrozumieć ją, opowiedzieć, zidentyfikować się z jej bohaterami. Na takich fundamentach łatwo jest zbudować gmach zamiłowania do tekstu pisanego. I zanim dziecko pochłonie obraz (komputer i telewizor), pokazać mu przyjemność czytania. Stworzenie bowiem prawidłowej postawy emocjonalnej i motywacyjnej u dziecka warunkuje skuteczność dalszych oddziaływań edukacyjnych.

3. Oblicze nowego podręcznika

Proponowany sześciolatkom nowy podręcznik oparty na programie *Kocham szkołę* wprowadza kilka istotnych nowych rozwiązań.

Jedną w głównych zmian w porównaniu do podręczników istniejących na rynku jest zamieszczenie w książce przeznaczonej dla dzieci jedynie treści, które uczniowie mogą odczytać samodzielnie. Z tego właśnie powodu brak jest zarówno w podręczniku, jak i w ćwiczeniach dla klasy pierwszej poleceń językowych – mogą się one pojawić dopiero wtedy, kiedy dziecko nauczy się czytać ze zrozumieniem. Skoro na wczesnych etapach nauki muszą i tak odczytywać je dorośli, umieszczenie ich w formie pisemnej w książkach jest zupełnie niecelowe.

Drugim – ważnym i zamierzonym – założeniem jest fabularyzacja. Oznacza to wprowadzenie do podręcznika bohaterów, którzy staną się dla pierwszoklasisty nie tyle przewodnikami po tajnikach wiedzy o szkole, ile szkolnymi przyjaciółmi, z którymi szybko zwiąże się emocjonalnie i zidentyfikuje.

Bohaterowie towarzyszący dziecku w poznawaniu i przeżywaniu pozwalają bowiem na niezwykle ważne z punktu widzenia edukacji i rozwoju poznawczego oraz emocjonalnego i społecznego zjawiska i zachowania:

- identyfikację emocjonalną,
- zaangażowanie poznawcze i emocjonalne,
- pozytywne, właściwe i skuteczne oddziaływania wychowawcze,
- radość podczas poznawania (czytania) tego, co bliskie własnym doświadczeniom.

Ważną rolę w koncepcji całości podręcznika odgrywają ilustracje i rysunki. W żadnej mierze nie stanowią one jedynie ozdoby stron książki. Zawierają treści, które stanowią podstawę omówienia zagadnień ujętych w podstawie programowej. Odgrywają rolę plansz tematycznych, do których może odnieść się nauczyciel, aby rzeczywistość przedstawić z różnych perspektyw – na przykład narracyjnej, przyrodniczej, matematycznej, plastycznej, społecznej. Pozwala to tworzyć w umyśle dziecka wielowymiarowy, choć zintegrowany obraz świata.

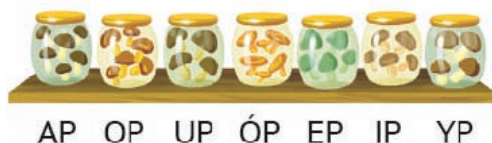
Oto przykład ilustracji rozpoczynającej podręcznik:

Podręcznik uczy czytania metodą symultaniczno-sekwencyjną. Założenia podstawowe nie uległy oczywiście zmianom, ale zostały dostosowane do potrzeb klasy pierwszej, w której dzieci – oprócz czytania, muszą również nauczyć się pisać. Dlatego w podręczniku obowiązują już cztery rodzaje czcionki – duży i mały druk, duże i małe litery pisane. Jednak w zapisie nadal wzorem pozostają sylaby – oprócz samogłosek nie zostają wydzielone inne głoski. Pozwala to uniknąć pojawienia się w zapisie błędów typu *myamya* czy *nart* (zamiast *narty*) spowodowanych literowaniem wyrazów podczas pisania. Zapis sylabowy uniemożliwia powstanie tego typu trudności, ułatwia utrwalanie właściwych mechanizmów językowych, zwłaszcza tych dotyczących upodobnień i odpodobnień fonetycznych. Zachowując naturalną wymowę, dziecko tworzy (abstrahuje) właściwe normy językowe, co znacznie poprawia jakość ortograficzną tekstów. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, kiedy wiemy, jak trudno dzieciom uczyć się ortografii poprzez reguły (definicje). Dla uczniów przetwarzających język prawopółkulowo lub obupółkulowo bariera meta-języka staje się właściwie nie do pokonania. Szczególnie zatem w takich sytuacjach dziecko powinno mieć możliwość samodzielnego, podświadomego abstrahowania norm językowych z prawidłowo dostarczanego mu materiału językowego – tylko bowiem taki sposób umożliwi mu prawidłowe zbudowanie systemu językowego i posługiwanie się nim.

Podręcznik został tak pomyślany, aby nauka czytania była dla dziecka przyjemna, ale przede wszystkim skuteczna. Oznacza to, że wprowadzone zostały celowe zabiegi (ćwiczenia, rozwiązania graficzne) zapobiegające wytwarzaniu przez uczniów błędnych (szkodliwych) mechanizmów kompensujących, takich jak domyślanie się treści, odwracanie kierunku czytania, czytanie tylko części tekstu.

Takim zabiegiem jest między innymi wizualizacja linearności:

Polega ona na skojarzeniu sylab z liniowo ustawionymi elementami. Takie rozwiązanie graficzne ułatwia dzieciom odczytywanie w odpowiednim kierunku, zachowując prawidłową kolejność z uwzględnieniem ilości elementów.

Wyeliminowanie nieprawidłowych mechanizmów znacznie poprawia technikę czytania, co w bezpośredni sposób wpływa na jakość czytania ze zrozumieniem. Bardzo ułatwia to także funkcjonowanie w szkole i pozwala sprostać wielu szkolnym i życiowym zadaniom.

4. Elementy programu *Kocham szkołę*

Program *Kocham szkołę* dla klasy pierwszej został zawarty w pakiecie pomocy dla ucznia i nauczyciela. Pakiet ten zawiera:

- podręcznik dla dzieci,
- zeszyty ćwiczeń,

- podręcznik dla nauczyciela,
- słowniczek ortograficzny,
- pamiętnik,
- zbiór tekstów źródłowych dla nauczycieli,
- pomoce do zajęć plastycznych i technicznych,
- makiety do nauki matematyki.

Każdy z wyszczególnionych elementów został starannie przemyślany i spełniać ma określone zadania. Zeszyty ćwiczeń są ściśle zintegrowane z podręcznikiem i podobnie jak on nie zawierają poleceń językowych.

Wszystkie polecenia i instrukcje zawiera natomiast *Podręcznik dla nauczyciela*, będący szczegółowym przewodnikiem po jednostkach tematycznych, metodach pracy i sposobach realizacji zagadnień.

Na szczególną uwagę zasługuje nowy słownik ortograficzny, pomyślany jako album z ortogramami. Oto przykład strony:

ogórek

Podstawowym założeniem pomocy w nauce ortografii jest wykorzystanie funkcji wzrokowych oraz prawopółkulowych mechanizmów zapamiętywania globalnego. Dziecko patrzy na wyraz tak, jak patrzy na zdjęcie, i utrwała jego „obraz”. Jest to szczególnie pomocne w sytuacjach, kiedy nie możemy od ucznia wymagać stosowania reguł ortograficznych, ponieważ albo nie istnieją, albo silne zaburzenia procesów lewopółkulowych zupełnie wykluczają ich stosowanie.

W celu prawidłowego kształcenia systemu językowego z uwzględnieniem reguł budowania tekstu do programu wprowadzony został pamiętnik. Uczniowie – wypełniając jego karty (początkowo rysunkami, stopniowo tekstami) – uczą się tworzyć wypowiedzi pisemne, porządkować informacje według określonych reguł (np. chronologicznych, przyczynowo-skutkowych) i w ten sposób także porządkować swoje myślenie. Ma to szczególne znaczenie w wypadku dzieci z zaburzeniem sekwencyjności zarówno w sferze języka, jak i działania.

Na szczególnie podkreślenie zasługuje także koncepcja nauczania matematyki opracowana przez Elżbietę Wianecką. Zakłada ona naukę poprzez działanie, doświadczenie. W tym celu przygotowane zostały trójwymiarowe makiety, na których dzieci uczą się podstawowych pojęć kształtujących logiczne myślenie. Należą do nich nazwy relacji, kierunków, wielkości oraz kategorii. Nauka zapisu symbolicznego działań jest w tej koncepcji już tylko oczywistą konsekwencją nabytych poprzez działanie sprawności.

5. Nowy podręcznik a realizacja podstawy programowej

Analiza założeń podstawy programowej pozwala wysnuć wnioski, iż ogólne założenia dają dużą swobodę autorom podręczników. Dotychczas jednak odnosiło to raczej negatywny skutek – podręczniki do klasy pierwszej przypominały raczej wypisy z encyklopedii niż pierwszą książkę dziecka, mającą zachęcić je do nauki czytania i poznawania świata. Tymczasem podstawowe założenia podstawy programowej można ująć następująco – uczeń kończący pierwszą klasę powinien umieć:

- służyć,
- rozmawiać,
- rozumieć,
- czytać,
- pisać.

To, w jaki sposób dziecko będzie uczone tych sprawności, zależy od nauczyciela oraz od podręcznika, który nauczyciel zaproponuje swoim podopiecznym. Program *Kocham szkołę* pokazuje, że nauka, jeśli uwzględni zarówno potrzeby, jak i możliwości dzieci, może być jednocześnie przyjemna i skuteczna.

Bibliografia

- Cieszyńska J., 2001, *Nauka czytania krok po kroku. Jak przeciwdziałać dysleksji?*, Kraków.
- Cieszyńska J., 2005, *Kocham czytać*, seria, Kraków.
- Cieszyńska J., 2006, *Kocham czytać. Poradnik dla nauczycieli i rodziców*, Kraków.
- Cieszyńska J., Korendo M., 2007, *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6. roku życia*, Kraków.
- Grabowska A., 1997, *Asymetria półkul mózgowych*, [w:] *Mózg a zachowanie*, red. T. Górka, A. Grabowska, J. Zagrodzka, Warszawa.
- Tomasello M., 2002, *Kulturowe źródła ludzkiego poznania*, Warszawa.

The Curriculum 'Kocham szkołę' ('I Love School') as the Answer to the Needs of Modern Education

Abstract

The author of this paper presents a new curriculum for teaching children at the age of six in the context of announced educational reform. The necessity of a radical reform of the teaching method in the first to third forms was proved. The curriculum was based on the simultaneous and sequential method of teaching reading and its foundations were realized in a new schoolbook.